

Nova družbena gibanja in stare strukture: post-neo-liberalne težnje v Argentini

UVOD

V devetdesetih letih dvajsetega stoletja je Argentina predstavljala paradigmo neoliberalizma. Washingtonski konsenz, ki sta ga agresivno vsiljevala Mednarodni denarni sklad (IMF) in Svetovna banka (World Bank), je podpiral makroekonomsko stabilnost in reformo finančnega sistema, kar je omogočilo neposredne tuje naložbe. Te naj bi, vsaj teoretično, vodile h gospodarski rasti, k omejevanju revščine in povečanju socialnih pravic. V začetku devetdesetih letih so reforme navidezno delovale, leta 1997 pa so varčevalni ukrepi, ki so jih zahtevale mednarodne organizacije, vodili v drastično zmanjšanje socialnih izdatkov. Vse to je samo povečalo revščino in brezposelnost.

Visoka gospodarska rast v Argentini ni pripomogla k zmanjšanju revščine. Nasprotno, spremljala jo je visoka stopnja brezposelnosti, nizke plače, neenakomerna porazdelitev bogastva in zmanjševanje sredstev za javno izobraževanje. Od leta 1990 do leta 1997 je nacionalni dohodek per capita zrasel za 37 %, toda število revnih gospodinjstev je upadlo le za bore 3 %. Po podatkih Svetovne banke je leta 1994, leta 9,2 milijona ljudi živelo pod pragom revščine (27,4 % prebivalstva). Do leta 1999 se je število revnih povečalo na 13,4 milijona (36 % prebivalstva) (Valente, 1999).

Socialne storitve so bile občutno zmanjšane, kar je prizadelo predvsem otroke in starejše prebivalstvo. Med letoma 1999 in 2001 je morala Argentina za pridobitev posojilnega paketa Mednarodnega denarnega sklada oklestiti za skoraj osem milijard ameriških dolarjev socialnih transferjev (Klein, 2002). Še več – tuje naložbe so povzročile špekulacije, ki so botrovale sesutju finančnega sektorja in posledično pobegu 130 milijard dolarjev (ekvivalentnih nacionalnemu javnemu dolgu) iz države. Recesija se je začela leta 1997 in se nadaljevala v splošno depresijo leta 2001. V tem času je bilo, glede na različno lokacijo, nezaposlenih ali podzaposlenih od 30 do 80 % delovne sile. Hkrati je velika večina gospodinjstev padla pod prag revščine (Petras & Veltmeyer, 2002).

Vrhunec argentinske krize sta zaznamovala 19. in 20. december 2001. Po dveh dneh množičnega upora in izrednega stanja je predsednik Fernando de la Rúa sestopil z oblasti. Njegov odhod je bil posledica množičnih demonstracij. S povečanim družbenim pritiskom je 20. decembra De la Rúa razglasil izredno stanje in nagovoril ljudstvo. Govor je sprožil spontan odziv ljudi, ki so na balkonih svojih stanovanj v znak protesta začeli zganjati hrup z lonci, ponvami in pokrovkami. Šli so na ulice, blokirali avenije, se zbrali pred predsedniško palačo in prisilili De la Rúa k odstopu. Ta dogodek je mejnik, kajti argentinska ekonomska in politična kriza je sprožila množični val spontane družbene organizacije.

Periferna pozicija Argentine ni bila edini razlog splošnega razkroja ekonomije. Čeprav bi lahko korupcijo imeli za enega od tipičnih argentinskih fenomenov, so devetdeseta leta postala obdobje, v katerem je le-ta dosegla neprimerljive razsežnosti. Ustaljene oblike korupcije, značilne za argentinsko zgodovino, kot je na primer sistem pokroviteljstva ali izmenjava političnih uslug, so bile še vedno ustaljena praksa. Ob tem je proces privatizacije ustvaril nove in bolj dobičkonosne vire, kot jih je imela katerakoli dotedanja oblast. Mednarodne korporacije, ki so se zavedale ugodnih razmer, niso omahovale pri izplačevanju velikanskih podkupnin v zameno za ugodne pogodbe. Privatizacija je pomenila velik transfer virov iz javnega sektorja v majhne zasebne skupine. Čeprav je bilo skoraj vse državno premoženje privatizirano, si je Argentina nabrala velikanski zunanji dolg, ki ga leta 2002 ni bila več sposobna odplačevati.

RAZVOJ NOVIH DRUŽBENIH GIBANJ V ARGENTINI

Najpomembnejša značilnost novih družbenih gibanj je vizija moči, ki deluje na različnih ravneh in nakazuje na kolektivno samopreoblikovanje in politično spremembo kot osrednjo strategijo. Poleg tega nova družbena gibanja osvetljujejo kot ključni element pomen solidarnosti (Taylor & Whittier, 1992).

Nenehno spreminjanje struktur novih družbenih gibanj je posledica neučinkovitosti formalnih institucij pri reševanju določenih situacij. Ta gibanja so dinamični pojav, ki se lahko prilagaja in preoblikuje v skladu z novim položajem. Taylor meni, da so za nova družbena gibanja značilne tri temeljne vrednote. Prvič: identiteta, kar pomeni, da se posamezniki prepoznajo kot del skupine in si delijo nekatere ključne izkušnje. Drugič: zavest, ki se nanaša na miselni okvir, nastajajoč ne samo na politični ravni, ampak tudi v obliki ciljev, sredstev in okolja delovanja. Tretjič: neposredno nasprotovanje prevladujoči moči. (Taylor & Whittier, 1992)

Kakor zatrjuje Offe, politike nevidne javnosti dosegajo vidni vpliv na državljanke, kar je lahko jasno vidno v primeru Argentine. Tu državljani poskušajo

pridobiti več političnega nadzora nad elitami s sredstvi, ki so ponavadi označena kot neprimerna za ohranjanje institucionalne ureditve. Ekonomske, družbene in politične razmere, opisane zgoraj, so pomenile ugodne možnosti za oblikovanje množičnih organizacij. Prepoznavni so objektivni pogoji, ki so pozitivno vplivali na oblikovanje novih družbenih gibanj.

Po Petrasu so k razvoju novih družbenih gibanj pripomogli naslednji dejavniki:

1. Veliko brezposelnih industrijskih delavcev, še nezaposlenih mladih in samohranilke iz delno segregiranih in relativno enotnih sosesk.
2. V soseskah so živeli številni brezposelni industrijski delavci s sindikalnimi izkušnjami in poznavanjem na podlagi kolektivnega boja (Petras & Veltmeyer).

Seveda to ni dovolj za nastanek družbenih gibanj, ki morajo biti sposobna odgovoriti s praviimi strategijami in taktikami. Precejšen uspeh novih gibanj v Argentini se je skrival v dejstvu, da so se bila pripravljena učiti iz preteklosti. Tako so se pastem in nevarnostim položaja izognila z organizacijo znotraj sosesk, neodvisno od sindikatov in drugih birokratskih struktur, kot so na primer politične stranke.

Decembra 2001 so ljudje začutili, da je neoliberalni model izrabljen. Dva dneva množičnega upora in demonstracij sta povzročila dokončno sesutje sistema. To je bila prelomnica, na kateri so zrasla nova družbena gibanja, hkrati pa so nekatera starejša pridobila na aktualnosti.

Teorija participativne demokracije trdi, da so pridobljene politične izkušnje za ljudi pomembnejše kot končni izid (Pateman, 1970). Poleg tega ne moremo obravnavati posameznikov in njihovih institucij v izolaciji. Sam obstoj institucij niti približno ne zagotavlja resničnega demokratičnega sistema in "maksimalna participacija" postane ključni vidik participativnega modela. Taka stopnja sodelovanja ponavadi pripelje do družbenega učenja, ki poteka v samem procesu participacije. Tako je po tej teoriji glavna funkcija sodelovanja izobraževalne narave. Participativni sistem oblikuje samega sebe, saj se napaja prav iz tistih karakteristik, ki jih razvija in ustvarja sodelovanje (Pateman, 1970).

Znanje, razvito v participativnem modelu, ima ponavadi močan učinek. Ko se ljudje seznanijo s participativno demokracijo in začnejo spoznavati prednosti tega modela, takrat postanejo bolj dovetni in udeleženi v širših problematikah, vezanih na regionalne, nacionalne in internacionalne razsežnosti (Schugrensky, 2004).

Nova družbena gibanja so se v Argentini oblikovala kot reakcija na zastarele politične strukture, ki niso bile zmožne slediti zahtevam ljudi. Participativna demokracija je imela dejansko "močan učinek", saj so ljudje začeli sodelovati, s čimer so postali bolj angažirani.

Kljub temu se niso vsa družbena gibanja razvijala po skupni poti. Nekatera so se razširila, druga izginila, medtem ko druga še vedno iščejo svoj smisel. Čeprav so se vsa gibanja razvijala hkrati, so med njimi najbolj prepoznavna naslednja: “piqueterosi”, “ljudska zborovanja sošesk” in “zavzete tovarne”.

PIQUETEROSI

Gibanje piqueterosov se je od leta 1997 oblikovalo v skupnostih povsod po državi. Stopnja brezposelnosti je spodbudila rast tega danes najmočnejšega gibanja v Argentini. Brezposelni delavci z uporabo starih organizacijskih sposobnosti blokiranja cest in avenij onemogočajo kroženje blaga (Petras, 2004).

Nekatere organizacije piqueterosov, recimo *Movimiento de Trabajadores Desocupados* (MTD), so razvile tudi alternativne strukture, s katerimi so lahko kljubovale brezposelnosti in revščini. Na primer skupnostne pekarnice, ljudsko izobraževanje itn. MTD je organizacija brezposelnih delavcev, ki je nastala kot posledica pomanjkanja odziva birokracije in vladnih struktur na problematiko brezposelnosti. MTD je gibanje mreže, ki jo organizirajo njeni člani in temelji na samoorganizaciji in neposredni akciji.

MTD je prek procesa neposredne demokracije ustvaril množico majhnih delavnic, kot tudi organske vrtove, ki jih obdelujejo člani skupnosti. Odločitve v MTD se vedno sprejemajo na podlagi konsenza, kar povzroča številne izzive za delovanje. Proces odločanja, temelječ na konsenzu, ponavadi povzroča zamude in težave pri doseganju zaželenega cilja. Načelo konsenza strogo velja tudi za preproste odločitve, kot je na primer izbira imena za vrtec skupnosti, kar pelje v dolgotrajna posvetovanja. Barber poudarja, da je konsenz v neposredni demokraciji sporazum, ki je rezultat navadnega pogovora, temelječega na aktivni in ponavljajoči se participaciji državljana, v transformaciji konflikta prek kreacije skupne zavesti in politične presoje (Barber, 1984).

Po Petrasu so bili na začetku vstaje piqueterosi direktna in avtonomna organizacija, neodvisna od strankarskega nadzora. Šlo je za občutek možnosti potencialno nove, odzivne in popolnoma demokratične ureditve. Člani MTD obravnavajo gibanje kot nehierarhično strukturo z avtonomijo in direktno demokracijo kot ključno komponento, saj se odločitve sprejemajo skupaj na zborovanjih. Kljub temu obstajajo razlike med člani MTD, saj so izgubili nekatere *compañerose*, ki so se pridružili političnim strankam ali pa so sprejeli socialno podporo. Sistem pokroviteljstva ostaja eden izmed uporabljenih vzvodov tradicionalnih političnih strank in vlade za nevtraliziranje gibanja piqueterosov. Teoretiki elit opozarjajo, da vsako organizacijo v končni posledici prevzamejo elite. Ne glede na ideološko težnjo organizacija uteleša dominanco elit.

Piqueterosi niso nikakršna izjema. Obvladovanje koncentracije moči v rokah majhne skupine voditeljev je še vedno izziv za gibanje.

KOOPERATIVNE TOVARNE

Del najbolj protislovnega družbenega gibanja v Argentini so brezposelni delavci, ki so zasedli tovarne. To gibanje postavlja v negotovost glavno načelo kapitalizma – zasebno lastnino. Odgovor na množično zapiranje tovarn in neizplačane dohodke delavcev so prevzeli tovarn, ki so jih izvedli brezposelni delavci, in so dosegli svoj vrh med letoma 2001 in 2002. Po ocenah danes delavci samoupravljajo več kot 100 tovarn (Petras, 2004). *Movimento de Fábricas Recuperadas* je ustvarilo alternativo z okupacijo opuščениh tovarn. Najbolj znan primer tovarne, ki jo vodijo delavci, je primer Zanóna – tovarne keramike v Neuquenu.

Solidarnost je verjetno eden ključnih elementov v zasedenih tovarnah, kakor tudi avtonomna in samoupravna proizvodnja. Kot meni Petras, je prednosti samoupravnih tovarn veliko.

Samoupravno se: 1. odloča, kaj se bo proizvajalo in za koga, 2. zagotavlja in/ali povečuje zaposlenost, 3. določijo prednosti v proizvodnji blaga, 4. združuje družbena proizvodnja in družbena apropiacija dobička, 5. vnaša v družbene odnose proizvodnje demokracije (Petras & Veltmeyer, 2002).

Kot prikazuje film *The Take*, ne gre samo za prevzetje tovarn, neverjetno je tudi njihovo okrevanje. V številnih primerih je proizvodnja bolj donosna kot pod vodstvom nekdanjih lastnikov. Kakor poudarja režiser filma *The Take*, Avi Lewis, naj bi bilo “zavzetje obrata stran od predstavniške demokracije kot načina vplivanja na družbene spremembe”. Prizadevanja delavcev so laboratorij demokracije, v katerem se učijo, kako ustvariti več delovnih mest in kako se zoperstaviti vladi. Vseeno pa Petras opozarja, da je Zanón dejansko edina tovarna, v kateri delavci ohranjajo popoln nadzor nad položajem. Medtem druge tovarne najemajo delovno silo z nižjim plačilom za zadovoljitev cenovnih zahtev njihovih pogodbenikov. Nasprotno je Zanón zaposlil 140 novih delavcev, povečal proizvodnjo, izboljšal kakovost in obdržal enakovredno strukturo plač med kvalificiranimi in nekvalificiranimi delavci (Petras, 2004).

Trenutna zvezna vlada se sooča z dilemo, saj mora zagotavljati zasebno lastnino, ne da bi pri tem zatirala delavce. Ena od rešitev je bilo sprejetje legalne entitete kooperativ za razlastitev tovarn. Pa vendar ni pravni položaj edini problem kooperativnih tovarn, saj so politične stranke začele delovati proti članom zavzetih zasedenih tovarn znotraj uradne politike.

LJUDSKA ZBOROVANJA SOSESK

Ljudska zborovanja sosesk so vzniknila kot urbani fenomen, pretežno iz obubožanega argentinskega srednjega sloja, ki je pred tem imel precej visok življenjski standard. V Buenos Airesu je bilo decembra 2001 več kot 200 zborovanj sosesk v odgovor na poglobitev ekonomske in politične krize.

Zborovanja sosesk niso imela enotne politične organizacije – bila so množična in spontana. Nastala so kot reakcija proti političnim strankam in državnim institucijam v skladu s sloganom “*Que se vayan todos!*”¹ Po Petrasu je zavračanje kakršnegakoli političnega predstavnštva postalo strateška slabost zborovanj sosesk, saj je utelešalo odsotnost nacionalnega vodstva, zmožnega poenotenja različnih sil s koherentnim programom, ki bi meril na zavzetje državne moči (Petras & Veltmeyer, 2002).

Večina zborovanj sosesk ni obstajala več kot pet mesecev. Do konca aprila 2002 so tako rekoč izginila. Predlagani so trije različni dejavniki za razlago upada zborovanj. Prvič: to družbeno gibanje je bilo zgolj odziv na vladno zamrzitev bančnih depozitov, kar je prizadelo večino argentinskega srednjega razreda. Ko je vlada sprostila in vsaj deloma izplačala prihranke, se je položaj umiril. Drugič: zborovanja sosesk so bila vključena v doseg nekaterih tradicionalnih in drugih bolj radikalnih levih političnih strank, kar je zbudilo občutek nezaupanja med sodelujočimi. Tretjič: zborovanja sosesk nikakor niso našla načina za prenos svojih zahtev na institucionalno raven. Velikanske količine energije, številne razprave in mobilizacije se niso nikoli uresničile.

SKLEP

Nova družbena gibanja v Argentini so nastala kot reakcija na obubožanje in družbeno dekadenco, znotraj katere je imela korupcija pomembno vlogo in je pripeljala državo na rob propada. Tri družbena gibanja, opisana v tem članku, so imela različne izvore in cilje. Združila so se v odločilnem tednu decembra 2001, ko je bil Fernando de la Rúa prisiljen odstopiti.

Zatem je vsaka skupina ubrala drugo pot. Piqueterosi imajo definirano identiteto in cilje, medtem ko se delavci v zavzetih tovarnah še vedno ubadajo s pravnimi zadevami in dolgoročnimi cilji. Ljudska zborovanja sosesk so tako rekoč izginila. Spontanost in avtonomna narava množičnega upora decembra 2001 sta bila tudi slabost zborovanj sosesk, saj ni bilo nacionalnega vodstva, ki bi bilo zmožno poenotiti različne skupine v koherenten in koheziven politični program. Zborovanja sosesk niso mogla premagati razkola med mobilizacijo in

¹ V začetku januarja se je zamenjalo pet predsednikov, medtem ko je ljudstvo na ulicah klicalo: “Naj odidejo vsi!”. (op. ur.)

med sprejemanjem odločitev. Prav nasprotno je uspelo samoupravnim tovarnam prekoračiti ta razkol in preiti od namena k dejanju. In prav to je razlog za njihov delni uspeh.

Družbena gibanja se ponavadi pojavljajo ciklično, kar vključuje intenzivno in včasih eksplozivno rast, obdobje energične moči, ki ji sledi neizogiben padec. Za preživetje morajo biti družbena gibanja ves čas motivirana. Še več – presežek mobilizacije lahko ogrozi prvotne cilje gibanja, kajti gibanja s svojo rastjo oblikujejo možnost za povezavo elit in opozicijskih skupin (Newmann & Tanguay, 2001).

Vseeno pa nova družbena gibanja utelešajo resnično upanje za Argentino. Ljudem so omogočila dejanske priložnosti – ne samo priložnosti za sodelovanje in učenje o procesu odločanja, ampak tudi za prikaz njihovih zmožnosti ustvarjanja, priložnosti in alternativ v nasprotju s tradicionalnimi modeli. Kot meni Barber, je lokalna publika ali pa manjša zasebna aktivnost odločilnega pomena za državljansko vzgojo. Ne samo, da spodbuja učinkovite povezave, ki podpirajo unitarno demokracijo, temveč tudi uči presojanja javnih institucij in uri javno razmišljanje, kar je osnova močne demokracije (Barber, 1984).

V argentinskem primeru izkušnja participativne demokracije razširja zanimanja, razvija pa tudi bolj praktične oblike. Učni procesi, nastali v sodelovanju, pospešujejo razvoj bolj informiranih, kritičnih in angažiranih državljanov (Schugurensky, 2004). V tem pogledu je sodelovanje v novih družbenih gibanjih Argentine omogočilo ljudem konkretno izkušnjo. Ta je pritegnila tudi pozornost politikov, ki se sedaj zavedajo potencialov mobilizirane populacije.

V zadnjih treh letih so nekatere države v Latinski Ameriki nadomestile neoliberalne vlade z bolj progresivnimi. Glede na to, da so Lula, Kirchner, Gutiérrez in Tabaré Vázquez zmagali na volitvah in da je popularnost Eva Moralesa v Boliviji visoka, bi se dalo govoriti tudi o vzponu strankarske levice v Južni Ameriki. Preoblikovanje je bilo v posameznih državah bolj ali manj konfliktno, toda regija se je naučila spreminjati vlade znotraj demokratičnih struktur. To je velik podvig za Latinsko Ameriko.

Izzivi so še vedno veliki. Čeprav je sedanja argentinska vlada pokazala nekatere pozitivne in napredne pristope k določenim temam, kot so na primer človekove pravice, ostaja “politična reforma” še vedno nerešena. Stari politiki ostajajo na svojih položajih in delajo po *starem*. To pomeni, da *stare* prakse korupcije ostajajo kot način izvajanja politike v Argentini. V tem pogledu prave spremembe še ni bilo in prav to je dejansko tveganje za preglednost sistema. Če bo starim strukturam uspelo preživeti, se bo demokracija soočila s številnimi izzivi v bližnji prihodnosti.

Prevedla Nuša Berce

LITERATURA

- BARBER, B. (1984): *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, Berkeley: University of California Press.
- KLEIN, N. (2002): *Windows and Fences*, Toronto: Vintage Canada.
- MICHELS, R. (1978): *Political Parties: a Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Gloucester – Massachusetts: Peter Smith.
- MOSCA, G. (1965): *The Ruling Class*, New York: McGraw-Hill.
- NEWMANN, J. in TANGUAY, B. (2001): "Crashing the Party: The Politics of Interests Groups and Social Movements". V: EVERITT, J. in O'NEILL, B. (ur.): *Citizen Politics: Research and Theory in Canadian Political Behaviour*, Toronto: Oxford University Press.
- OFFE, C. (1987): "Challenging the Boundaries of Institutional Politics: Social Movements Since the 1960s". v: MAIER, C. (ur.): *Changing Boundaries of the Political: essays on the evolving balance between the state and society, public and private in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- PARETO, V. (1935): *Mind and Society*, New York: Harcourt, Brace & Co.
- PATEMAN, C. (1970): *Participation and Democratic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- PETRAS, J. (2004): *Argentina: From popular rebellion to "normal capitalism"*, URL: <http://www.rebellion.org/petras/english/040603petras.pdf>.
- PETRAS, J. in VELTMEYER, H. (2002): *Worker self-management in historical perspective*, URL: <http://www.rebellion.org/petras/english/worker021002.htm>.
- SCHUGURENSKY, D. (2004): "The Tango of Citizenship Learning and Participatory Democracy". V: MÜNDEL, K. in SCHUGURENSKY, D. (ur.): *Lifelong Citizenship Learning Participatory Democracy and Social Change*, Toronto: Transformative Learning Centre.
- TAIT, C. (2004): "Recording resistance"; *The Varsity*, 9.
- TAYLOR, V. in WHITTIER, N. (1992): "Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization". V: Morris, A. in McClurg Mueller, C. (ur.): *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven – London: Yale University Press.
- VALENTE, M. (1999): *Low Inflation Has No Effect on Poverty*, URL: <http://www.converge.org.nz/lac/articles/news990623b.htm>.